

цессе понимания политической задачи обусловливается свойствами его ценностно-мотивационной сферы, индивидуальными особенностями мыслительного процесса и спецификой решаемой задачи. Заинтересованность и положительное отношение к новым политическим задачам, ориентация на самостоятельность решения, доминирование личностных смыслов политического мышления, познавательно-процессуальная мотивация интерпретированы как качественные характеристики интеллектуальной организованности актора.

Ключевые слова: тактики политического мышления, ценности, ценностные ориентации, познавательно-процессуальная мотивация, личностные смыслы мыслительной деятельности.

Traverse T. M. Regulative-personal component of political tasks comprehension by actors

The article presents findings of the experimental research of the regulative-personal aspect of political thinking at the stage of comprehending a task of a political character. Peculiarities of objectivity, conceptuality, practicality and creativity of political thinking preconditioned the development of the experimental part of the research. It was carried out in different groups of respondents among who were deputies of different regional councils of Ukraine and students of the Kyiv National Taras Shevchenko University. The respondents solved a number of tasks of the political character. Four tasks were chosen out of them. They related to political situation analysis, forecasting, decision making and management. The following tactics were identified in the course of the research: authoritarian, manipulative, humanistic; orientation at meanings, orientation at senses, correlation between orientation at meanings and orientation at senses. Regulative-personal component of actor's self-regulation and activity in the process of comprehension of a political task is preconditioned by his or her value-motivational sphere, individual features of the thinking process and the specific character of the task to be solved. An interest and a positive attitude to new political tasks, orientation at finding an independent solution, domination of personal meanings of political thinking, cognitive-procedural motivation constitute qualitative characteristics of actor's intellectual self-discipline.

Key words: tactics of political thinking, values, value orientations, cognitive-procedural motivation, personal meanings of thinking activity.

ПОЛІТИЧНА СУБ'ЄКТНІСТЬ: УМОВИ СТАНОВЛЕННЯ ТА ОЗНАКИ РОЗВИТКУ

А. О. Краснякова, м. Київ

Політичну суб'єктність розглянуто як здатність особи до усвідомленої і відповідальної політичної участі, мета якої – вплив на суспільно-політичні процеси. Представлено структурну модель становлення політичної суб'єктності особи. З'ясовано, що передумовою становлення політичної суб'єктності є ефективна політична соціалізація особистості, а результатом – її політична компетентність. Політичну компетентність, громадянську відповідальність, соціальну мотивацію визначено як суб'єктивні умови становлення і розвитку політичної суб'єктності. Наголошено, що усвідомлено-

відповідальна політична участь особистості можлива лише за умови сформованості її громадянської відповідальності (за себе, за інших, за країну) та усвідомлення нею своєї спроможності впливати на перебіг суспільно-політичних процесів. Означено суб'єктні якості, які сприяють становленню і розвитку політичної суб'єктності, зокрема рефлексивну здатність людини аналізувати детермінанти політичної поведінки, її готовність до саморозвитку і самовдосконалення. Життєстійкість охарактеризовано як потенційний ресурс становлення й розвитку суб'єктності особи в політично нестабільному суспільстві.

Ключові слова: політична суб'єктність, суб'єкт політики, політична компетентність, громадянська відповідальність, життєстійкість, політична участь.

Проблема. Дослідження проблеми становлення політичної суб'єктності актуалізується зміною уявлень про роль людини в історично-ноу процесі. Наприкінці минулого століття багато говорилося про необхідність переорієнтації дослідницького погляду на те, що відбувається в політиці. Не дивно, що проблема вивчення політичної суб'єктності і сьогодні перебуває в полі пильної суспільної уваги. Усе більше прихильників збирає навколо себе думка, що “сучасний політичний світ творить уже не макрополітика і діючі на її полі “суб'єкти”, а саме людина своєю усвідомленою, активною діяльністю визначає акторів політичного життя (інститути влади, представницькі структури тощо) і формує поле політики. Саме вона і є носієм політичної суб'єктності” [1, с. 65].

Сучасні політологи і філософи розглядають політичну суб'єктність як усвідомлену участь суб'єкта в політичному процесі. Проте, крім філософсько-політичного тлумачення, поняття має ще й психологічний зміст, а структуру, умови становлення та ознаки розвитку цього феномена вивчено наразі недостатньо. Тому актуальним завданням вважаємо уточнення психологічного змісту дефініції “політична суб'єктність”, виокремлення суб'єктних якостей та умов, що сприяють становленню і розвитку політичної суб'єктності особи. На нашу думку, таке дослідження має також важливе практичне значення, адже усвідомлена й відповідальна участь громадян у політичних процесах є ознакою демократичного розвитку суспільства.

Мета статті: уточнити психологічний зміст поняття “політична суб'єктність”; виокремити суб'єктні якості, умови становлення та ознаки розвитку політичної суб'єктності особи; представити структурну модель становлення політичної суб'єктності.

Аналіз наукових джерел, присвячених становленню політичної суб'єктності, дає підстави для того, щоб умовно поділити їх на три великі групи. *Перша група* – праці із загальнотеоретичних проблем, у яких розробляється сутність поняття “політична суб'єктність”, розглядаються критерії, ознаки та структурні елементи, умови й особливості процесу її

становлення та розвитку (Г. С. Ареф'єва, А. В. Бондар, М. Вебер, Є. Й. Вятр, Є. Кмига, Б. П. Курашвілі, В. О. Татенко, Р. Д. Хунагов та ін.). *Друга група* – дослідження особистості як суб'єкта політичної діяльності, активності, участі та політичної взаємодії (Г. Алмонд, С. Верба, Н. Ю. Беляєва, Ю. Г. Волков, А. О. Еткінд, І. В. Жадан, Л. О. Кияшко, Є. Б. Куркін, В. В. Москаленко, М. І. Пірен, С. І. Сорокін, О. Б. Шестопал). *Третя група* – це група досліджень політичної суб'єктності великих і малих соціальних груп та інститутів: політичних партій і рухів, громадських об'єднань, спільнот (В. М. Березовський, А. П. Бутенко, В. О. Васютинський, В. Є. Нікітін, О. М. Плющ, О. М. Яницький та ін.). Окреме місце належить дослідженням впливу інтернет-середовища на процеси політичної соціалізації, формування політичних орієнтацій, уявлень, політичних цінностей, які стосуються процесу становлення політичної суб'єктності кіберпокоління. Кількість таких досліджень сьогодні помітно зростає (О. М. Арестова, А. В. Балик, І. М. Білоус, О. Є. Войскунський, О. М. Лещенко, С. М. Коноплицький, О. В. Петрунько та ін.). На нашу думку, цей напрям має з часом утворити окрему групу досліджень.

Що ж до самого поняття політичної суб'єктності, то слід зазначити, що серед філософів і політологів і досі не вщухають дискусії з приводу визначення його методологічного статусу. На наш погляд, слушною є пропозиція Р. Д. Хунагова розглядати політичну суб'єктність не як категорію, а як поняття, утворене від двох базових філософських категорій – “суб'єктність” і “політика”. Дослідник тлумачить політичну суб'єктність як усвідомлену участь суб'єкта в політичному процесі, його здатність задовольняти свої потреби шляхом усвідомленої активної політичної діяльності [2]. Вважаємо такий психологічно-філософський підхід до визначення поняття конструктивним для сучасних політичних психологів.

У межах нашого дослідження, крім поняття політичної суб'єктності, є сенс розглянути ще й дефініції понять “суб'єкт політики” і “суб'єкт політичного життя”, оскільки їх часто-густо використовують як синонімічні. У *політології* суб'єктом політики є носій предметно-практичної діяльності, що спричинює певні зміни в політичних відносинах суспільства; особа, організація або соціальна група, які усвідомлюють цілі і завдання політичної діяльності, відносно самостійно беруть участь у політичному житті. Політичну суб'єктність політологи розглядають як здатність впливати на поведінку інших осіб, викликати певні зміни в політичних відносинах, готовність брати на себе відповідальність за наслідки своїх політичних дій. *Філософи* визнають суб'єктом політики і окремого громадянина, і певну соціальну групу, яка цілеспрямовано діє в політиці. У наш час як групового суб'єкта розглядають також інтернет-спільноту. У філософському розумінні політична суб'єктність – це сукупний результат об'єктивної можливості політичної дії і суб'єктивної спроможності до неї. Тож і в політології, і у філософії за провідний критерій суб'єкта політики

дослідники визнають результативну політичну дію, в процесі якої здійснюється вплив суб'єкта на політичні процеси, а під політичною суб'єктністю розуміють здатність суб'єкта викликати політичні зміни.

У політичній психології базовими засадами дослідження суб'єкта політики стали: філософсько-психологічна концепція суб'єкта С. Л. Рубінштейна; суб'єктно-діяльнiсний підхід, який розробляли К. О. Абульханова-Славська, І. Д. Бех, А. В. Брушлинський, О. Д. Донченко, О. О. Конопкін, Г. С. Костюк, Б. Д. Паригін, В. А. Петровський та ін.; суб'єктно-вчинкова парадигма В. О. Татенка і В. А. Роменця. *Суб'єкт* у психології – це насамперед носій активності, людина, яка продуктивно виконує певну діяльність і здатна до інтеграції, саморегуляції і саморозвитку, саморуку і самовдосконалення; *суб'єктність* – здатність людини бути стратегом своєї діяльності, ставити мету, усвідомлювати мотиви, самостійно діяти та оцінювати відповідність своїх дій тому, що замислювалося. Бути суб'єктом сьогодні, за В. О. Татенком, означає “воліти бути людиною і самою собою; хотіти і могли обстоювати своє право на людське існування; самовизначатися у просторі й часі свого життя; творити нові зміни і форми буттєвості; здійснювати рефлексію своїх творінь; набувати і нарощувати досвід людського буття” [3, с. 335–336]. Отже, *засадиною базою нашого дослідження* стали:

– суб'єктно-вчинкова парадигма, згідно з якою справжнім суб'єктом суспільно-політичного життя є людина як жива істота, а не якась безтілесна сутність [4];

– філософсько-психологічний підхід Р. Д. Хунагова, відповідно до якого політична суб'єктність виникає і розгортається в конкретно-історичних умовах, змінюючи свій характер і зміст залежно від цих умов [2].

Спираючись на вищевикладені положення, ми розробили структурну модель становлення політичної суб'єктності (рис.).

Передумовою становлення політичної суб'єктності є ефективна політична соціалізація, в ході якої молода людина не тільки адаптується й інтегрується в суспільство (через засвоєння нею політичного досвіду, цінностей, норм, настановлень), а й стає здатною до розвитку незалежності, свободи та відстоювання власної позиції (через вплив на політичні процеси). Результатом ефективної політичної соціалізації, за висновками О. М. Скар, “має стати формування політичних компетенцій особистості – комплексу умінь, знань, мотивів, сформованих у процесі політичної соціалізації, що сприяють здатності особистості ефективно функціонувати в громадсько-політичному бутті” [5, с. 56–57]. Оволодіння політичними компетенціями, на думку дослідниці, зумовлює компетентну політичну поведінку громадянина, яка передбачає здатність людини осмислено діяти на основі здобутих знань та застосовувати їх у житті [там само].

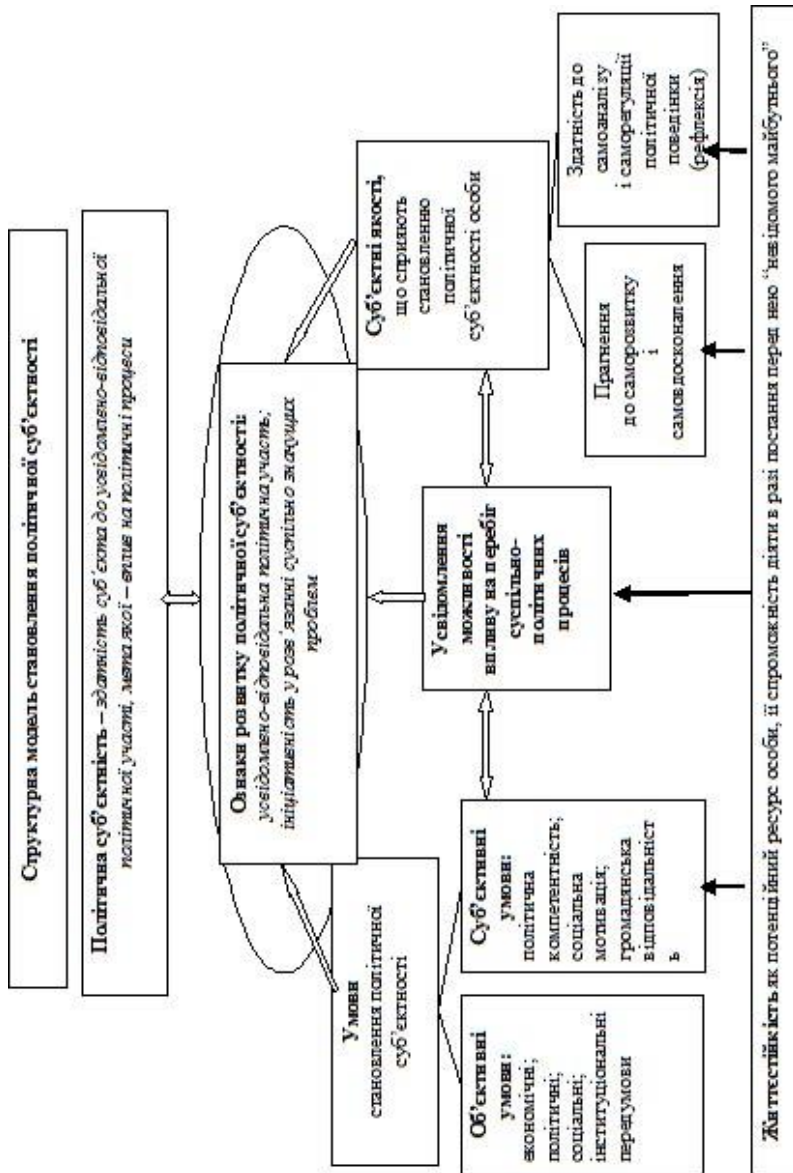

Рис. Структурна модель становлення політичної суб'єктності

Слушно видається нам і пропозиція Л. В. Сохань розглядати політичну компетентність, з одного боку, як здатність і бажання людини брати на себе відповідальність, а з другого – як її готовність помічати проблеми і шукати шляхи їх розв'язання, проявляючи ініціативу. Враховуючи, що політична суб'єктність обумовлюється соціальною мотивацією і громадянською відповідальністю, вважаємо, що *ініціативність у вирішенні суспільно значущих питань* сприяє націленості суб'єкта на ті завдання, які виходять за межі його індивідуальних інтересів. Уміння розв'язувати не тільки особисті проблеми, а й проблеми інших людей, проблеми суспільства активними політичними діями ненасильницького характеру є однією з ознак політичної суб'єктності. На цьому наголошує В. О. Татенко: “Справжнім суб'єктом політичної активності може вважатися той індивід, який бачить у політиці не так засіб, як мету своєї діяльності: відстоювання прав і свобод, прийняття рішень, зорієнтованих на підвищення добробуту кожного члена громади, які забезпечують захищеність кожної конкретної особи, надають можливості для її розвитку” [4].

Набуття компетентності в будь-якому виді діяльності, зокрема в політичній сфері, залежить від *прагнення людини до саморозвитку та самовдосконалення*. Політичний простір безперервно змінюється, розвиток інформаційно-комунікативних технологій породжує лавиноподібний інформаційний потік новин. Їх треба вміти аналізувати й систематизувати, щоб не стати жертвою маніпулятивного впливу інформаційно-політичних технологій. Саморозвиток і самовдосконалення тісно пов'язані зі *здатністю особистості до рефлексії своєї діяльності, наслідків прийнятого рішення, до аналізу своєї поведінки, взаємодії з оточенням*. Тож прагнення до саморозвитку та самовдосконалення, рефлексивна здатність до саморегуляції політичної поведінки є тими необхідними суб'єктові якостями, які сприяють становленню його політичної суб'єктності.

Проблеми з'ясування основних суб'єктних якостей, як ми вже зазначали, присвячено чимало досліджень. Так, основними якостями (і водночас критеріями) політичної суб'єктності Р. Д. Хунагов вважає “здатність людини до усвідомленої політичної дії, раціональність, суверенність і автономність, системність політичної діяльності” [2]; О. М. Волкова впевнена, що саме суб'єктні якості (активність, рішучість, самостійність, відповідальність за прийняття політичного рішення, свобода вибору, здатність до саморозвитку) визначають чітку суб'єктну позицію молодой людини щодо подій суспільно-політичного життя [6]. Іншої позиції дотримується О. М. Плющ. На його переконання, “політична суб'єктність зумовлюється соціально-політичними реаліями суспільства, і критерії суб'єктності задає простір дії” [7, с. 284]. Утім, незважаючи на часом протилежні думки, коли йдеться про виокремлення переліку суб'єктних якостей, майже всі дослідники одноставні щодо їх провідної ролі в процесі становлення і розвитку політичної суб'єктності. Особливу увагу науковці приділяють об'єктивним і суб'єктивним умовам становлення політичної суб'єктності (А. В. Бондар,

В. О. Татенко, Р. Д. Хунагов). До суб'єктивних умов становлення політичної суб'єктності відносять наявність у суб'єкта достатнього рівня політичної компетентності, соціальної мотивації та громадянської відповідальності; до об'єктивних – економічні, соціокультурні, політичні та інституціональні передумови.

Об'єктивні умови розвитку сучасного українського суспільства виявляються у нескінченних змінах політичної влади і переструктуруванні політичного простору. Як наслідок – хронічна недовіра українців до політичних інститутів, державної влади, політиків і державних діячів; зневіра людини в можливості впливати на суспільно-політичні процеси. В умовах постійної тривоги, частого зіткнення з об'єктивно чи суб'єктивно стресовими ситуаціями та хвилюваннями, породженими насамперед політичними подіями, інформаційними війнами, зростає внутрішнє напруження між самим суб'єктом і суспільством. Проте особистість мусить “витримувати” стресову ситуацію, зберігати внутрішню збалансованість і не просто діяти, а підвищувати ефективність своєї діяльності. В. О. Татенко звертає увагу на те, що особистість займає суб'єктну позицію в політичному житті залежно від індивідуально-психологічних, вікових, статевих, світоглядних особливостей, сімейного стану, стану здоров'я, власного і запозиченого досвіду взаємодії з органами держави і влади, а становлення і розвиток політичної суб'єктності залежать від потенціалу суб'єкта, зовнішніх і внутрішніх умов, які цей потенціал актуалізують [4].

Потенційним ресурсом, який сприяє становленню і розгортанню особистості як суб'єкта політичного життя, виступає, на нашу думку, *життєстійкість* як комплексна характеристика системи настановлень особистості щодо себе, щодо суспільства, щодо своїх відносин зі світом. Результати попередніх досліджень мотивів політичної участі молоді стали для нас підставою, аби зробити такі висновки: 1) залученню молоді до активної політичної участі сприяє високий рівень її життєстійкості; 2) потреба самореалізації, соціальна мотивація і високий рівень громадянської відповідальності виступають провідними чинниками політичної активності молоді [8]. Відтак отримані результати актуалізували наш науковий інтерес до вивчення життєстійкості. За визначенням автора теорії життєстійкості С. Мадді, життєстійкість (*hardiness*) – це спроможність “бути”, здатність діяти в разі постання “невідомого майбутнього”, готовність долати стресові ситуації в суспільно-політичному житті, уміння адекватно оцінювати обставини і своїм більш ініціативним, активним втручанням у подію обернути труднощі на переваги (див. [9]). Враховуючи те, що українське суспільство вже майже чверть століття перебуває в стані політичної та економічної нестабільності, соціальних конфліктів, вважаємо життєстійкість тим потенціалом, який сприяє саморегуляції політичної поведінки особи.

Вітчизняні і зарубіжні політичні психологи приділяють значну увагу дослідженню категорій політичної поведінки, активності і діяльності.

Розгорнутий аналіз цих досліджень викладено в монографії “Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації” за ред. Л. О. Кияшко [10]. Політичну участь автори розглядають як усвідомлену реалізацію членом суспільства своєї соціальної ролі, аби вплинути відповідним чином на політичні процеси і досягти визначених суспільно значущих цілей; як громадянську відповідальність, що є інтегральною внутрішньою умовою політичної активності та особистісної причетності до політичного сьогодення [там само, с. 101]. За умови сформованості громадянської відповідальності (за себе, за інших, за країну) й адекватного оцінювання особистістю можливості впливу на перебіг суспільно-політичних процесів політична участь набуває характеру *усвідомлено-відповідальної участі людини в житті суспільства* і виступає ознакою розвитку політичної суб’єктності особистості.

З огляду на наведені вище міркування спробуємо представити алгоритм становлення політичної суб’єктності особистості у вигляді такої формули: *“Я усвідомлюю себе людиною, членом суспільства і громадянином країни + Я можу і хочу щось змінити на краще в собі, у своєму житті, у житті країни + Я вмю і знаю, як це можна зробити + Я маю певний досвід і готовий використати свій особистісний ресурс + Я усвідомлюю ступінь відповідальності за свої дії + Я готовий до саморозвитку і самовдосконалення + Я прагну самореалізуватися, у тому числі і в суспільно-політичній діяльності”*.

Висновки. Політичну суб’єктність пропонуємо визначати як здатність суб’єкта до усвідомлено-відповідальної політичної участі, мета якої – вплив на суспільно-політичні процеси. Суб’єктивними умовами становлення політичної суб’єктності є політична компетентність як певний рівень оволодіння людиною політичними компетенціями, соціальна мотивація та громадянська відповідальність. До ознак розвитку політичної суб’єктності слід віднести усвідомлено-відповідальну політичну участь, яка стає можливою за умови сформованості громадянської відповідальності (за себе, за інших, за країну), та усвідомлення можливості впливу суб’єкта на політичні процеси; ініціативність у вирішенні суспільно-політичних питань. До суб’єктивних якостей, що сприяють становленню і розвитку політичної суб’єктності, віднесено рефлексивну здатність людини аналізувати детермінанти політичної поведінки і її готовність до розвитку та самовдосконалення. Як головний потенційний ресурс цього процесу виступає життєстійкість особи.

У подальшому актуальним завданням вважаємо визначення соціально-психологічних механізмів становлення і розвитку політичної суб’єктності, зокрема тих, які діють у віртуальному просторі.

Література

1. Лапкин В. В. “Человек политический” перед вызовами “infomodernity” / В. В. Лапкин, И. С. Семенов // ПОЛИС. – 2013. – № 6. – С. 64–81.

2. Хунагов Р. Д. Политическая субъектность: философско-политический анализ : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филос. наук : спец. 09.00.10 “Философия политики” / Р. Д. Хунагов ; Ростов. гос. ун-т. – Ростов-на-Дону, 1993. – 24 с.
3. Татенко В. О. Суб’єктно-вчинкова парадигма в сучасній психології // Людина. Суб’єкт. Вчинок: Філософсько-психологічні студії / за заг. ред. В. О. Татенка. – К. : Либідь, 2006. – С. 316–358.
4. Татенко В. О. Психологічна реабілітація пересічного суб’єкта політики [Електронний ресурс] / В. О. Татенко // Незалежний культурологічний часопис “Г”. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/tatenko.htm>.
5. Соціальне навчання: механізми розвитку політичних ставлень молоді : [наук.-метод. посіб.] / [І. В. Жадан, І. А. Дідук, С. І. Позняк та ін.] ; за ред. І. В. Жадан ; Нац. акад. пед. наук України, Ін-т соц. та політ. психології. – Кіровоград : Імекс-ЛТД, 2012. – 352 с.
6. Волкова Е. Н. Субъектность педагога: теория и практика : автореф. дис. на соискание учен. степени доктора психол. наук : спец. 19.00.07 “Педагогическая психология” / Е. Н. Волкова ; Нижегород. ин-т развития образования. – М., 1998. – 43 с.
7. Плюц А. Н. Коллизии политической субъектности // Наукові студії із соціальної та політичної психології : зб. статей. – К. : Міленіум, 2007. – Вип. 17 (20). – С. 280–285.
8. Краснякова А. О. Потреба самореалізації як детермінанта політичної активності молоді / А. О. Краснякова // Проблеми політичної психології та її роль у становленні громадянина Української держави : зб. наук. праць. – К. : Міленіум, 2009. – Вип. 9. – С. 166–175.
9. Леонтьев Д. А. Тест жизнестойкости / Д. А. Леонтьев, Е. И. Рассказова. – М. : Смысл, 2006. – 63 с.
10. Політична участь молоді сучасної України: психологічні чинники активізації : монографія / за наук. ред. Л. О. Кияшко. – К. : Міленіум, 2014. – 216 с.

Reference

1. Lapkin, V. V. and Semenenko, Y. S. (2013). “Chelovek polytycheskyy” pered vyzovamy “infomodernity” [“Homo politicus” vs Challenges of “Infomodernity”] *POLIS* [Political Research], 6, 64–81 (rus).
2. Khunagov, R. D. (1993). Politicheskaya subektnost: filosofsko-politicheskiiy analiz [Political subjectivity: Philosophical-political analysys] Abstract of Ph. D. dissertation. Rostov State University, Rostov-na-Donu (rus).
3. Tatenko, V. O. (2006). Subyektно-vchynkova paradyhma v suchasnyy psykholohii [Subject-act paradigm of modern psychology] *In Liudyna. Subyekt. Vchynok: Filosofsko-psykholohichni studii* [Mans. Subject. Deed: Philosophical and psychological studies] (pp. 316–358). Kyiv: Lybid (ukr).
4. Tatenko, V. O. Psykholohichna reabilitatsiia peresichnoho subyektа polityky [Psychological rehabilitation of a common political actor], <http://www.ji.lviv.ua/n30texts/tatenko.htm> (ukr).
5. Zhadan, I. V. (Ed.). (2012). *Sotsialne navchannia: mekhanizmu rozvytku politychnykh stavlen molodi* [Social learning: mechanisms of development of youth political attitudes] Kirovohrad : Imeks-LTD (ukr).

6. Volkova, E. N. (1998). Subektnost pedagoga: teoriya i praktika [Subjectivity of an educator: theory and practice]. Abstract of D. Sc. dissertation. Nizhny Novgorod Institute of Development of Education. Moscow (rus).
7. Pliushch, O. M. (2007). Kollizii politicheskoy subektnosti [Collisions of political subjectivity] *Naukovi studii iz sotsialnoi ta politychnoi psykholohii* [Scientific Studies in Social and Political Psychology], 17 (20), 280–285 (rus).
8. Krasnyakova, A. O. (2009). Potreba samorealizatsii yak determinanta politychnoi aktyvnosti molodi [Self-actualization need as a determinant of active political participation of youth]. *Problemy politychnoi psykholohii ta yii rol u stanovlenni hromadianyna Ukrayinskoj derzhavy* [Problems of political psychology and its role in developing a citizen the Ukrainian state], 9, 166–175 (ukr).
9. Leontev, D. A. and Rasskazova, E. R. (2006). *Test zhyznestoykosti* [Viability test]. Moscow: Smysl (rus).
10. Kyiashko, L. O. (2014). *Politychna uchast molodi suchasnoi Ukrayiny: psykholohichni chynnyky aktyvizatsii* [Political participation of modern youth: psychological factors of its activazation]. Kyiv: Milenium (ukr).

Краснякова А. А. Политическая субъектность: условия становления и признаки развития

Политическая субъектность рассмотрена как способность индивида к осознанному и ответственному политическому участию с целью воздействия на общественно-политические процессы. Представлена структурная модель формирования политической субъектности индивида. Установлено, что предпосылкой становления политической субъектности является эффективная политическая социализация индивида, а результатом – его политическая компетентность. Политическая компетентность, гражданская ответственность, социальная мотивация определены как субъективные условия становления и развития политической субъектности. Подчеркнуто, что осознанно-ответственное политическое участие индивида возможно только при условии сформированности его гражданской ответственности (за себя, за других, за страну) и осознания им своей способности воздействовать на ход общественно-политических процессов. Обозначены субъектные качества, способствующие становлению и развитию политической субъектности, в частности рефлексивная способность человека анализировать детерминанты политического поведения, его готовность к саморазвитию и самосовершенствованию. Жизнестойкость охарактеризована как потенциальный ресурс становления и развития субъектности в политически нестабильном обществе.

Ключевые слова: политическая субъектность, субъект политики, политическая компетентность, гражданская ответственность, жизнестойкость, политическое участие.

Krasnyakova A. O. Political subjectivity: the conditions of formation and indications of development

Political subjectivity is regarded as the ability of an individual for conscious and responsible political participation in order to have an influence on social and political processes. A structural model of developing political subjectivity of an individual is presented. It has been found that effective political socialization is a prerequisite of the political subjectivity formation, and its result is the political competence of an individual. Political competence, civic responsibility, social motivation are considered to be subjective conditions for formation and development of the political subjectivity. It is